

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛІНСЬКОГО
Кафедра української мови і літератури

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор із загальної педагогічної
роботи **Михайло МИХАЛЬЧЕНКО**
28 серпня 2024 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЛІНГВОФІЛОСОФІЯ
ступінь магістра
Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
спеціальність 014.01 Середня освіта (Українська мова і література),
освітньо-професійна програма «Середня освіта (Українська мова і література)»

Програму розроблено та внесено: Миколаївській національній університет імені В. О. Сухомлинського

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Рускуліс Лілія Володимирівна, професор кафедри української мови і літератури, доктор педагогічних наук, професор.

Програму схвалено на засіданні кафедри української мови і літератури

Протокол від «26» серпня 2024 року №1

Завідувач кафедри української мови і літератури (Лілія РУСКУЛІС)

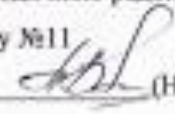
Програму погоджено навчально-методичною комісією філологічного факультету

Протокол від «27» серпня 2024 року №12

Голова навчально-методичної комісії (Ольга ДЕМ'ЯНЕНКО)

Програму погоджено навчально-методичною радою університету

Протокол від «27» серпня 2024 року №11

Голова навчально-методичної ради (Наталія МИХАЛЬЧЕНКО)

Анотація

У процесі вивчення дисципліни «Лінгвофілософія» розглянуто мову як об'єкт філософських досліджень; мову, модуси її існування; сутність лінгвофілософії; лінгвофілософію та інші напрями дослідження мови, що спираються на філософію; досліджено гумбольдтіанство як вияв антропоцентричного підходу до мови; лінгвофілософську концепцію Вільгельма фон Гумбольдта (вчення про творчий характер мови; зовнішню та внутрішню форми мови); з'ясовано особливості неогумбольдтіанства як напрямку в лінгвофілософії, його загальну характеристику й особливості розвитку в США та в Європі; схарактеризовано місце структуралізму в лінгвофілософії, передумови виникнення його та спільні ознаки лінгвістичного структуралізму; особливості лінгвофілософської концепції Ф. де Соссюра та вплив її на зародження структуралізму; вивчено принцові засади розвитку шкіл лінгвістичного структуралізму; розкрито засади лінгвофілософської концепції Н. Хомського (сутність ідеї вроджений структур); базові принципи породжувальної граматики відповідно до концепції Н. Хомського; досліджено виникнення лінгвофілософії як науки, основні принципи неокантіанства; теоретичні засади філософської концепції Е. Касірера; вивчено логіко-семантичну програму аналізу мови; тенденції розвитку лінгвофілософських ідей у межах аналітичної філософії другої половини ХХ століття, семантичні й прагматичні концепції мови; проаналізовано герменевтичний підхід до мови (М. Гайдеггер, Г.-Г. Гадамер, Е. Гуссерль, М. Мерло-Понті); обґрунтовано сутність й основні поняття комунікативної філософії мови та виникнення теоантрокосмічної концепції мови; досліджено особливості лінгвофілософської думки в Україні.

Ключові слова: лінгвофілософія, мова, гумбольдтіанство, неогумбольдтіанство, структуралізм, неокантіанство, генеративна лінгвістика, логіко-семантична програма аналізу мови, семантичні й прагматичні концепції мови, герменевтика, комунікативна та теоантрокосмічної концепції мови.

Summary

In the process of studying the discipline "Linguophilosophy" a language as an object of philosophical research, a language, modes of its existence; the essence of linguophilosophy, linguophilosophy and other areas of language research based on philosophy are considered. Humboldtianism as a manifestation of anthropocentric approach to a language, the linguo-philosophical concept of Wilhelm von Humboldt (the doctrine of the creative nature of any language; the external and internal forms of a language) are studied. The features of neo-Humboldtianism as a direction in linguistic philosophy, its general characteristics and peculiarities of development in the USA and in Europe are clarified. The place of structuralism in linguophilosophy, the preconditions of its origin and common features of linguistic structuralism, the features of F. de Saussure's linguistic-philosophical conception and its influence on the emergence of structuralism are characterized. The main principles of the development of the linguistic structuralism schools are given. The principles of N. Chomsky's linguophilosophical concept (the essence of the idea of innate structures), basic principles of generative grammar in accordance with N. Chomsky's concept are revealed. The origin of linguophilosophy as a science, the basic principles of neo-Kantianism are highlighted. The theoretical foundations of E. Cassirer's philosophical concept are investigated. The logical-semantic program of the language analysis, the trends in the development of linguistic and philosophical ideas within the analytical philosophy of the second half of the XX century, the semantic and pragmatic concepts of language are examined. The hermeneutic approach to language (M. Heidegger, G.-G. Gadamer, E. Husserl, M. Merleau-Ponty) is analyzed. The essence and basic concepts of communicative philosophy of language and the emergence of the theanthropic concept of language are substantiated. The features of linguistic and philosophical thought in Ukraine are outlined.

Key words: linguophilosophy, language, Humboldtianism, neohumboldtianism, structuralism, neo-Kantianism, generative linguistics, logical-semantic program of language analysis, semantic and pragmatic concepts of language, hermeneutics, communicative and theanthropic concept of language.

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Лінгвофілософія» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Середня освіта (Українська мова і література)» підготовки магістрів спеціальності «014 Середня освіта (Українська мова і література)».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: лінгвофілософія, яка розглядається з позицій науковості, на противагу ненауковим підходам до мови, постає як широка сфера гуманітарних досліджень, спрямованих на вивчення сутності живої людської мови, її взаємозв'язків з буттям, свідомістю, мисленням, а також сфера власне теоретико-методологічного знання, що охоплює та інтерпретує подібні взаємозв'язки.

Міждисциплінарні зв'язки: «Загальне мовознавство», «Філософія», «Етнолінгвістика», «Психолінгвістика», «Семіотика», «Комунікативна лінгвістика», «Дискурсологія», «Лінгвістика тексту».

1. Мета, завдання навчальної дисципліни та очікувані результати

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Лінгвофілософія» є ознайомлення з історією світової лінгвофілософської думки та розвитком філософії мови в Україні.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Лінгвофілософія» є: осмислити основні концептуальні засади лінгвофілософії; ознайомитися з теоретичними положеннями із найважливіших тем лінгвофілософії: філософія і мова, мова як об'єкт філософських досліджень; лінгвофілософія та інші напрями дослідження мови, що спираються на філософію; лінгвофілософський підхід до мови (гумбольдтіанство, неогумбольдтіанство, структуралізм, постструктуралізм та постмодернізм, генеративізм); філософський підхід до мови (перші лінгвофілософські ідеї, неокантіанство, логіко-семантична програма мови, герменевтичний, феноменологічний і екзистенційно-феноменологічний підходи, комунікативна філософія і мова, теоантропокосмічна теорія мови); розвиток лінгвофілософських ідей в Україні (Г. Сковорода, О. Потебня, Д. Овсяннико-Куликовський).

Програмні результати навчання:

РН 1. Демонструє вміння застосовувати знання з психології, педагогіки, фундаментальних і прикладних наук (відповідно до предметної спеціальності) у практичних ситуаціях здійснення освітньої діяльності, поглиблює знання з предметної області.

РН 2. Демонструє вміння використовувати цифрові освітні ресурси, інформаційні та комунікаційні технології для пошуку, обробки та обміну інформацією у професійній діяльності, презентації власних та спільних результатів, реалізації дистанційного та змішаного навчання тощо.

РН 3. Називає і описує основні принципи, функції, сучасні форми та методи управління освітньої діяльності, демонструє вміння планувати й управляти освітньою діяльністю, забезпечувати та оцінювати її якість.

РН 4. Формулює наявні проблеми у сфері освітньої діяльності, демонструє навички їх критичного аналізу, генерує нові ідеї, аргументує можливі шляхи їх вирішення та критично оцінює їх спроможність.

РН 5. Описує методику розробки освітніх проєктів, пояснює зміст та призначення їх етапів, аналізує спроможність управління процесом їх впровадження, прогнозує очікувані результати.

РН 6. Визначає і характеризує основні принципи, закони та методики науково-педагогічних досліджень; описує апарат науково-педагогічного дослідження, демонструє навички презентації результатів науково-педагогічного дослідження.

РН 7. Визначає, аналізує та характеризує педагогічні інновації, демонструє вміння їх практичного застосування у професійній діяльності.

РН 8. Описує показники якості педагогічної діяльності, аналізує можливі впливи на них внутрішніх і зовнішніх чинників, визначає індивідуальні професійні потреби, шляхи покращення власної педагогічної майстерності, обирає ресурси для професійного розвитку впродовж життя.

РН 9. Демонструє уміння класифікувати, упорядковувати і узагальнювати навчальний матеріал відповідно до умов навчального процесу, потреб формування ключових компетентностей та інтегрованого навчання.

РН 10. Називає і аналізує шляхи мотивації учнів до саморозвитку, демонструє вміння розробляти план практичної реалізації для формування адекватної позитивної самооцінки й я-ідентичності.

РН 11. Демонструє уміння забезпечувати конструктивну та безпечну взаємодію з учасниками освітнього процесу.

РН 12. Знає та дотримується умов функціонування безпечного та інклюзивного освітнього середовища.

РН 13. Демонструє здатність діяти автономно і в команді.

РН 14. Демонструє дотримання культури академічної доброчесності у власній діяльності та демонструє вміння формувати її в учнів.

ПРН 1. Орієнтується в різних лінгвістичних напрямках і школах (літературних напрямках і течіях), критично осмислює історичні надбання та новітні досягнення мовознавчої (літературознавчої) науки, демонструє власну інтерпретацію літературних (мовних) явищ.

ПРН 2. Володіє вміннями виконувати власне дослідження (проект, освітній практико орієнтований проект), узагальнювати й оприлюднювати результати діяльності з розроблення актуальної проблеми (у фахових виданнях, виступах, навчально-методичних посібниках тощо).

ПРН 3. Застосовує сучасні методики й технології, зокрема інформаційні, для успішного й ефективного здійснення професійної діяльності та забезпечення якості дослідження в галузі викладання та навчання української мови і літератури.

ПРН 4. Уміє застосовувати різні мовознавчі, літературознавчі методи дослідження та системного аналізу літературних текстів, визначати їхні композиційні, жанрові та стилістичні особливості.

ПРН 6. Використовує сучасні технології навчання української мови і літератури, застосовуючи принципи диференціації та індивідуалізації.

ПРН 7. Уміє створювати зв'язні монологічні й діалогічні тексти в усній і писемній формах, володіє методикою формування мовленнєвої компетентності здобувачів освіти.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні:

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 2. Здатність використовувати цифрові освітні ресурси, інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності.

ЗК 3. Здатність планувати та управляти освітньою діяльністю, забезпечувати та оцінювати якість виконуваних робіт.

ЗК 4. Здатність виявляти та вирішувати проблеми у сфері професійної діяльності, бути критичним і самокритичним.

ЗК 5. Здатність генерувати нові ідеї (креативність) та приймати обґрунтовані рішення.

ЗК 6. Здатність розробляти та презентувати освітні проекти, управляти ними та мотивувати виконавців на досягнення спільної мети.

ЗК 7. Здатність здійснювати науково-педагогічні дослідження, прогнозувати та презентувати їх результати.

II. Фахові:

ФК 1. Здатність до поглиблення знань і розуміння предметної області та професійної діяльності.

ФК 2. Здатність використовувати інновації в професійній діяльності.

ФК 3. Здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності й визначати потреби, перспективи та наявні ресурси для професійного розвитку впродовж життя.

ФК 8. Здатність формувати культуру академічної доброчесності й дотримуватися її принципів у власній професійній діяльності.

III. Предметні:

ПК 1. Здатність критично осмислювати історичні надбання та новітні досягнення філологічної науки, необхідні для професійної та/або інноваційної діяльності.

ПК 2. Здатність оперувати методами наукового аналізу й структурування мовного та літературного матеріалу з урахуванням класичних і новітніх методів, прийомів, методик.

ПК 3. Здатність застосовувати на практиці знання про принципи, методи та прийоми аналізу художнього тексту.

ПК 4 Здатність застосовувати поглиблені знання з літературознавства (загального мовознавства) для вирішення професійних завдань; вільно користуватися спеціальною термінологією в обраній галузі філологічних досліджень.

ПК 5. Здатність використовувати сучасні методи й технології навчання української мови і літератури, доступно транслювати їх у площину навчальних предметів української мови та української літератури з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти.

ПК 6. Здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й створення зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній і писемній формах, володіти методикою розвитку мовленнєвої компетентності здобувачів освіти в процесі говоріння й підготовки творчих робіт.

ПК 7. Здатність планувати, організовувати, виконувати й презентувати прикладне дослідження з української мови / літератури, застосовувати елементи теоретичного й експериментального дослідження в професійній діяльності.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Мова, модуси її існування і функція. Мова як об'єкт філософських досліджень. Сутність лінгвофілософії. Представлення сутності мови у науково-зорієнтованій філософії мови. Лінгвофілософія та інші напрями дослідження мови, що спираються на філософію. Лінгвофілософія як навчальна дисципліна.

Тема 2. Гумбольдтіанство як вияв антропоцентричного підходу до мови. Лінгвофілософська концепція Вільгельма фон Гумбольдта. Філософські та загальнонаукові концепції. Вчення про творчий характер мови. Вчення про зовнішню та внутрішню форми мови. Неогумбольдтіанство як напрям у лінгвофілософії. Загальна характеристика неогумбольдтіанства. Неогумбольдтіанство у США. Філософські основи теорії мовної відносності. Неогумбольдтіанство в Європі. Лінгвофілософська концепція Й.Л. Вайсгербера.

Тема 3. Структуралізм у філософії мови. Передумови виникнення і спільні ознаки лінгвістичного структуралізму. Лінгвофілософська концепція Ф. де Соссюра та її вплив на зародження структуралізму. Найвідоміші школи лінгвістичного структуралізму. Постструктуралізм і постмодернізм у філософії мови.

Тема 4. Генеративізм у мовознавстві. Основні засади лінгвофілософської концепції Н. Хомського. Сутність ідеї вроджений структур. Породжувальна граматики відповідно до концепції Н. Хомського.

Тема 5. Виникнення лінгвофілософії як науки. Перші лінгвофілософські школи. Лінгвофілософські ідеї Давнього Сходу (Давній Єгипет, Юдея, Індія). Лінгвофілософські ідеї у Давній Греції (Платон, Арістотель). Аспекти філософії мови у стоїків. Лінгвофілософські ідеї в епоху Середньовіччя. Лінгвофілософські проблеми у середньовічних дискусіях реалістів і номіналістів. Емпіризм та раціоналізм у філософії мови XVII- XVIII ст. Лінгвофілософська граматики Пор-Рояля. Неокантіанство і філософія мови. Основні принципи неокантіанства. Теоретичні засади філософської концепції Е. Касірера. Мова в системі пізнання. Логіко-семантична програма аналізу мови. Зародження аналітичної філософії мови. Основи філософії логічного аналізу мови. Логічний позитивізм. Проблеми філософії лінгвістичного аналізу. Вчення про мовні ігри і контекстний характер значення. Тенденції розвитку лінгвофілософських ідей у межах аналітичної філософії другої половини

XX століття. Семантичні концепції мови. Загальна характеристика прагматичних концепцій мови. Герменевтичний підхід до мови. Загальна характеристика герменевтики. Герменевтична концепція мови М. Гайдегера. Філософія мови Г.-Г. Гадамера. Феноменологічний і екзистенційно-феноменологічний підходи до мови. Вчення Е. Гуссерля про мову. Лінгвофілософські ідеї М. Мерло-Понті.

Тема 6. Комуникативна (дискурсивна) філософія і мова. Сутність і основні поняття комуникативної філософії мови. Теоретичні аспекти концепції ідеальної комунікації, пов'язані з мовою.

Тема 7. Теантропокосмічна теорія мови. Виникнення теантропокосмічної концепції мови. Загальна характеристика мови у теантропологізмі. Лінгвофілософська концепція О. Лосева. Синергетична сутність мови в концепції П. Флоренського. Енергетична концепція сутності мови К. Кастанеди. Сучасні аспекти теантропокосмічної теорії мови.

Тема 8 Особливості лінгвофілософської думки східних слов'ян. Розвиток лінгвофілософської думки в Україні в X – середині XVI століття. Лінгвофілософська концепція О. Потебні. Природа мови в концепції О. Потебні. Процес породження мовлення за О. Потебнею. Тенденції розвитку сучасної філософії мови.

3. Рекомендована література

Базова

1. Бацевич Ф. С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень: підручник. К.: ВЦ «Академія», 2008. 240 с.
2. Кириченко Г. С., Кириченко С. В., Супрун А. П. Нариси загального мовознавства: навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл.: у 2 ч. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.

Допоміжна

1. Дротянко Л. Г. Філософські ідеї мовознавства. К.: НАУ, 2002. 514 с.
 2. Жаборюк О. А. До питання про філософські аспекти мовознавства. *Мовознавство*. 2006. № 1. 39-44.
 3. Мельничук О. С. Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства. *Мовознавство*. 1997. № 2-3. С. 3-11.
 4. Перебийніс В. С. На шляху до пізнання таємниць мови. К.: Світ, 1965. 230 с.
 5. Перебийніс В. С. Напрямки і школи в сучасній структурній лінгвістиці. *Проблеми та методи структурної лінгвістики*. К.: Світ, 1969. Вип. 2. С. 5-25.
 6. Перебийніс В. С. Розвиток структурно-математичної лінгвістики на Україні. *Мовознавство на Україні за 50 років*. К.: Світ, 1967. 120 с.
 7. Перебийніс В. С. Теоретичні та прикладні проблеми структурної лінгвістики. *Мовознавство*. 1981. № 4. 23-42 с.
 8. Ситнеченко Л. Першоджерела комуникативної філософії. К.: Либідь, 1996. 759 с.
 9. Соссюр Фердинанд де. Курс загальної лінгвістики. К.: Основа. 1997. 324 с.
- 4. Форма підсумкового контролю успішності навчання:** екзамен.
- 5. Засоби діагностики успішності навчання:** самостійна робота, конспектування літератури, написання реферату, комплексна контрольна робота.